

Kulturmiljöplan för Järfälla kommun

Arneska villan i Tingsbyn, Barkarby

Kommentarer i samband med digitaliseringen av kulturmiljöplanen

Järfällas kulturmiljöplan blev klar 2001 och trycktes då upp. I samband med att den nu digitaliseras och görs tillgänglig på kommunens hemsida har uppdateringar gjorts i den inledande texten. Det gäller bland annat texterna om kulturmiljölagen (KML) och plan- och bygglagen (PBL), där ändringar skett. I och med den nya kulturmiljölagen, som trädde i kraft 2015, har bland annat fornminnesbegreppet ändrats. Likaså har plan- och bygglagen genomgått en stor översyn, vilket innebär att de paragrafer som berör kulturhistoriskt värdefull bebyggelse har nya hänvisningar.

Inga ändringar har skett i den löpande texten om miljöerna, förutom uppdateringar om exempelvis förändrad planstatus eller kommentarer om eventuella förändringar som påverkar bedömningen av de kulturhistoriska värdena. Den avslutande texten är också uppdaterad.

Av de ursprungliga miljöerna har några utgått och några tillkommit. Uppdateringarna har gjorts i samband med översiktsplanarbetet. Den 2 juni 2014 beslutade kommunfullmäktige att anta den nu gällande översiktsplanen för Järfälla kommun. Översiktsplanen, som gäller till 2030, vann laga kraft den 2 juli 2014.

Översiktsplanen är kommunens samlade strategi för hur mark- och vattenområden ska användas och hur den byggda miljön ska utvecklas och bevaras. I översiktsplanen redovisas de mål, principer och avvägningar som ska visa vägen för beslut om framtidens Järfälla. Avsnittet om kulturmiljö finns på s 66 i den tryckta upplagan av översiktsplanen, som också finns tillgänglig på kommunens hemsida, www.jarfalla.se.

Järfälla maj 2016
Ingrid Kennerstedt Bornhall
kultursekreterare/kommunantikvarie
Järfälla Kultur
Järfälla kommun

Digitalisering och kartor: Sofia Kahl
Foton: Sofia Kahl, Ingrid Kennerstedt Bornhall om ej annat anges
Textuppdateringar: Ingrid Kennerstedt Bornhall

Kulturmiljöplan för Järfälla

*Järfälla Kommun
Järfälla Kultur
Ingrid Kennerstedt Bornhall*

Innehållsförteckning

I Inledning

Förord	6
Karta: Järfälla kommun och kulturmiljöerna	7
Bakgrund och syfte	8
Urvalskriterier	8
Lagstiftning	8
Kulturmiljöbalken	9
Miljöbalken	10
Plan- och bygglagen	10
Översiktsplan, detaljplan och områdesbestämmelser	11
Miljökonsekvensbeskrivningar	11
Miljöbeskrivningar	12
Avgränsningskartor	12

II Stäket

Ängsjö (1)	13
Lund (2)	15
Horsgärdet – Uddnäs (3)	16
Knallboda (4)	18
Biskop Olovs väg (5)	19
Enköpingsvägen – Gyllenstiernas väg (6)	20
Bonäs – Trappeberg (7)	22
Stäketskolan (8)	23
Ryttarstugan (9)	24
Strömsdal (10)	25
Iljansboda torp (63)	26

III Kallhäll

Bolinders (11)	27
Basvillan och Glasvillan (12)	29
Rondellen (13)	30
Ståringen (14)	31
Bolinderbyn – Skogstorp – Trehörningen (15)	32
Björkliden – Kallhälls villastad (16)	35
Ulsättra gård (17)	37
Molnsättra (18)	38
Lilla Kärrboda (19)	39
Polhem (20)	40
Bolinders tjänstemannavillor (Lädersättravägen) (60)	42
St Lukas kyrka (61)	43
Bolinders skola (62)	44

IV Jakobsberg

Skogsvägen – Toppvägen (21)	45
Ekedalsvägen – Fölvägen (22)	46
Hovvägen (23)	48
Betselvägen (24)	49
Dressyrvägen (25)	50

Jakobsbergs gård (26)	51
Kvarnbacken (27)	53
Jakobsbergs centrum (28)	54
Domus Jakobsberg (29)	55
Aspnässkolan (30)	56
Jakobsbergs gamla brand- och polisstation (31)	57
Hammargården (32)	58
Nybergstorg (33)	59
Görväln – Gåseborg (34)	60
Säby – Järvafältet (43)	63
V Viksjö	
Viksjö gård (35)	65
Viksjö kyrka (36)	66
Axvägen (37)	67
Slättervägen (38)	68
Skulpturvägen (39)	69
Hummergränd (40)	70
Ålvägen (41)	71
Andebodavägen (42)	72
VI Barkarby-Skälby	
Barkarby flygfält (44)	73
Järfälla kyrka (45)	75
Barkarby torg och Tingshusområdet (46)	77
Ormbäcka (47)	80
Fruns backe (48)	82
Veddesta rättarbostad (49)	83
Barkarbyskolan (50)	84
Skälbyvägen – Flygarvägen (51)	85
Morkullevägen (52)	86
Skälby gård (53)	88
Brynjevägen – Österdalsvägen (54)	90
Budkavlevägen (55)	91
Castorvägen (56)	92
Skillingvägen (57)	93
Ekvägen (58)	94
Röda stugan (Rodergränd) (59)	95
VII Tillägg-Källor	
Tillägg	96
Sammanfattning av miljöbeskrivningarna	96
Förslag	97
Slutord	97
Käll- och litteraturförteckning	99

Förord

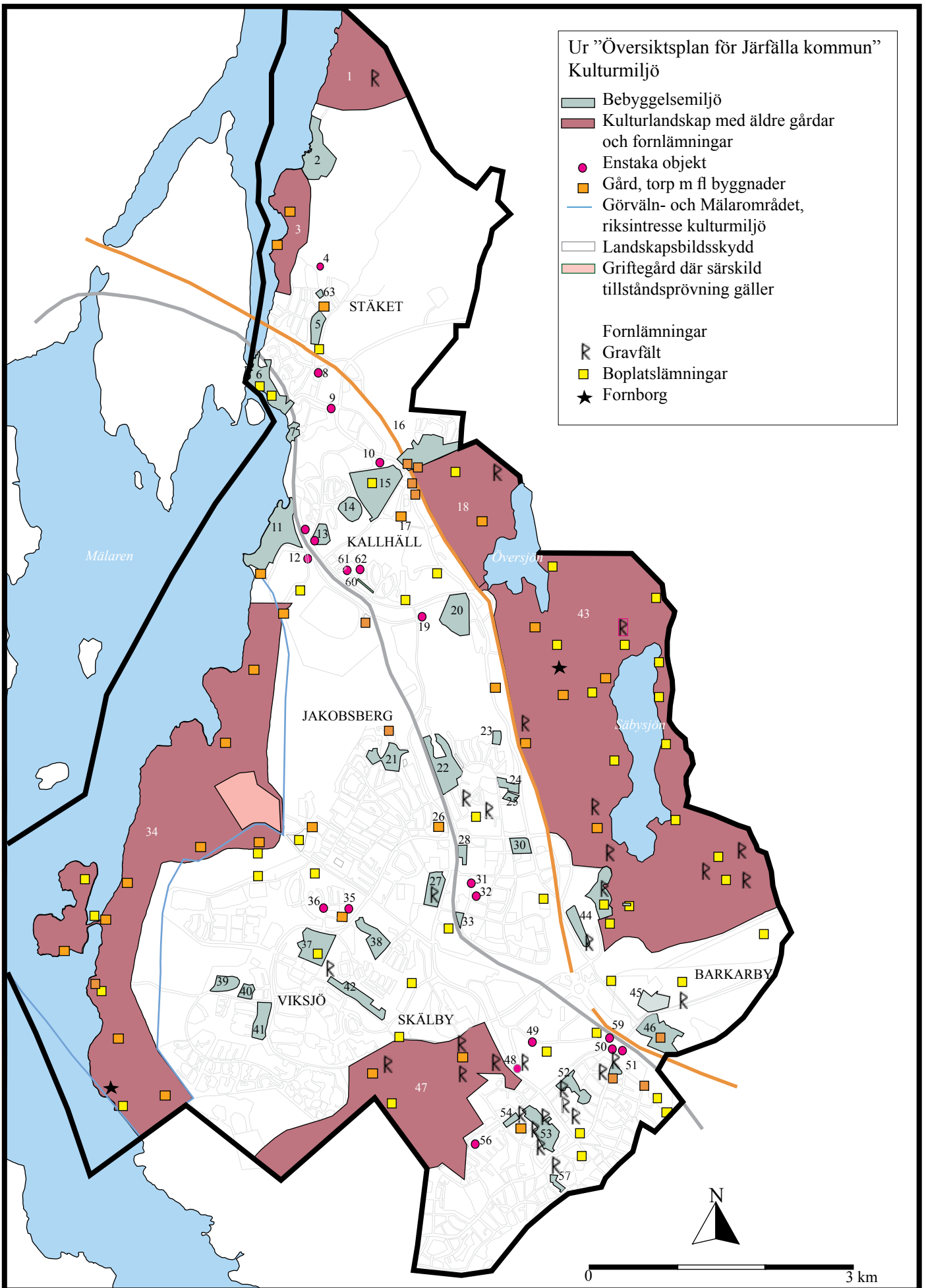
Det finns många kulturhistoriskt intressanta byggnader och platser bevarade i Järfälla. Alltifrån fornlämningar, som gravar och boplatser, till äldre byggnadsminnen och nyare bebyggelsemiljöer.

I kulturmiljöplanen- som antogs av kommunfullmäktige i november 1999- finns 63 kulturhistoriskt värdefulla miljöer beskrivna. Dokumentationen är en viktig källa och har tagits fram som ett underlag i det kommunala arbetet för framtida detalj- och översiktsplanering. Ett ytterligare syfte är att informera invånarna om kulturmiljöernas innehåll och kvaliteter. Planen ger mycket värdefull information, inte minst för den som är intresserad av sin närmiljö.

Gamla byggnader omges ofta av modern bebyggelse. Barkarby flygfält är ett exempel på detta. Hela flygfältsområdet är rikt på fornlämningar. Ett flertal byggnader finns även bevarade från tiden för andra världskriget. Här ligger nu ett av Stockholmsregionens mest intressanta utvecklingsområden. Redan finns en omfattande handelsplats etablerad. Den gamla flottiljbebyggelsen har bevarats, men fått nya funktioner och bildar grunden för ett spännande möte mellan gammalt och nytt. I den nu aktuella översiktsplaneringen diskuteras förutsättningar för bland annat framtida bostadsbebyggelse på området.

Jag vill slutligen gratulera läsarna till att kunna ta del av en fin presentation av värdefulla miljöer och objekt inom Järfälla kommun och hoppas att läsningen ska vara både till nöje och nytta.

Mikael Freimuth
Kommunstyrelsens ordförande

Bakgrund och syfte

Järfälla kommun uppdrog 1987 åt Stockholms läns museum att göra en inventering av kommunens kulturhistoriskt värdefulla miljöer. Boken ”Järfälla kulturhistoriska miljöer” utkom 1991 och redovisar 58 miljöer eller objekt i Järfälla. Det är en inventering gjord utifrån kulturmiljövårdens intressen, där någon hänsyn till andra samhällssektorer inte tagits. Tanken var att inventeringen, enligt beslut i kommunfullmäktige, skulle följas upp med någon form av åtgärdsprogram där miljöerna beskrevs mer ingående.

Kulturmiljöplanen har tagits fram för att ge ett fördjupat underlag för kommunens översiktsplan och detaljplanering. Den ska också ge underlag för tillämpningen av plan- och bygglagens varsamhetsregler vid bygglovprövning och särskilt kunna ge stöd i de områden där detaljplan saknas. I och med skärpningen av plan- och bygglagen ställs strängare krav på kommunerna när det gäller kunskapsunderlaget och redovisningen av kulturmiljövårderna.

Ytterligare ett syfte är att informera Järfällas invånare om kulturmiljöernas innehåll och kvaliteter.

Utgångspunkten för kulturmiljöplanen är de 58 utvalda miljöerna och objekten i ”Järfälla kulturhistoriska miljöer”. Dessutom har ytterligare fem miljöer tillkommit. Totalt finns 63 miljöer beskrivna. Samtliga miljöer finns beskrivna och aktuell planstatus, skyddsbehov och förslag till åtgärder redovisas. Den metod som valts för att närmare beskriva miljöerna har hämtats från Danderyd, där man i samarbete med Riksantikvarieämbetet och Stockholms läns museum har arbetat fram en modell i samband med en fördjupas kulturmiljöinventering.

Kulturmiljöplanen antogs av kommunfullmäktige i november 1999.

Urvalskriterier

Varför är vissa miljöer kulturhistoriskt värdefulla medan vissa andra inte är det?¹

För lekmannen är det självklart att Säby gård från 1650-talet är en utvald miljö men inte alls lika självklart att Dres-sryvägen med småhus från 1960-talet är det. Det enda de båda miljöerna har gemensamt är att de på olika sätt speglar Järfällas historia. Detta faktum gäller för alla de 58 miljöerna, tillsammans berättar de olika kapitel i Järfällas historia, från forntid och fram till idag. Men det krävs något mer för att definiera en kulturhistoriskt värdefull miljö – trots allt kan de flesta miljöer i Järfälla berätta något om kommunens historia, utan att vara definierade som kulturhistoriskt värdefulla.

Rytstugan

Miljön i sig måste ha ett dokumentvärde, den måste kunna förmedla kunskap om sin egen tid. Det kan gälla kunskap om byggnadstradition, sociala villkor, ett specifikt förhållande eller om samhällsmiljön i stort, för att ta några exempel. Den kan vara representativ för traktens eller regionens förhållanden men den kan också vara unik i ett eller flera avseenden.

En miljö kan också vara av intresse genom att den har en lång bebyggelsekontinuitet, som exempelvis Skälby gård med sina förhistoriska anor, eller genom att den speglar en särskild tidsepok, såsom några miljöer i Kallhäll berättar om Bolinderepoken.

Ett annat kriterium är att miljön bör vara väl bevarad. Ju närmare vår egen tid vi kommer, desto större blir urvalet och möjligheterna att ställa krav på bebyggelsens och omgivningens utseende. Men när det gäller äldre miljöer har ofta

mycket av det ursprungliga sammanhanget försvunnit och då kanske man måste acceptera att vissa delar saknas. Ibland har kanske så mycket försvunnit att det bara återstår en byggnad eller ett objekt. Då måste man utifrån det som är bevarat försöka bedöma det kulturhistoriska värdet. Å andra sidan kan det också vara så att byggnaden eller objektet ifråga aldrig ingått i ett större bebyggelsesammanhang.

Så är till exempel fallet med Rytstugan i Stäket, som idag omges av modern villabebyggelse. Den byggdes ursprungligen som bostad för indelta ryttare, med ett strategiskt läge vid Enköpingsvägen.

Rytstugan uppfyller många av de krav som ställts ovan; den berättar om svenska byggnadstraditioner både när det gäller teknik och planlösning, den berättar om villkoren för de indelta ryttarna och om hur försvarsmakten tidigare varit organiserad. Den är

representativ som rytstugaboställe och i sin egenskap av knuttimrad parstuga men samtidigt också unik genom att det är den enda bevarade parstugan i Järfälla, tillika också den enda bevarade byggnaden som kan knytas till ett äldre försvarsväsende.

Lagstiftning

De lagar som främst rör kulturmiljövården finns dels i kulturmiljölagen (KML), dels i plan- och bygglagen (PBL). I kulturmiljölagen behandlas framför allt fornminnen, byggnadsminnen och kyrkliga kulturminnen. Plan- och bygglagen innehåller bestämmelser om planläggning av mark och vatten samt om byggande.

I dess tredje kapitel finns varsamhetsregler om befintliga byggnader och bebyggelsemiljöer.

Kulturmiljölagen

Den svenska lagstiftningen för kulturmiljövård har anor från 1600-talet. Gustav II Adolf gav redan 1630 ut ett memorial om ”Allehanda gamble monumenter och saker”. År 1666 kom ”Placat och Påbudh Om Gamble Monumenter och Antiquiteter” vars innehåll har haft stor betydelse för efterföljande lagstiftning när det gäller våra fornlämningar. Samma år bildades Antikvitetskollegiet, och en av de första arbetsuppgifterna blev en omfattande inventering av landets fornlämningar; ”Rannsakningar efter Antiquiteter”. I Järfälla genomfördes rannsakningarna 1682, under ledning av Berthold Dalhollm. Totalt noterade han 12 fornlämningsplatser – när den senaste fornlämningsinventeringen genomfördes 1980 kunde inte mindre än tio återfinnas. Det bör dock påpekas att den tidiga lagstiftningen enbart inriktades på fornlämningar.

Den nu gällande lagstiftningen; kulturmiljölagen (KML), omfattar såväl fornlämningar och kulturföremål som byggnader och hela miljöer. I kulturmiljölagens första kapitel och första paragraf fastslås att ansvaret för kulturmiljöerna är vårt gemensamma ansvar:

”Det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda kulturmiljön. Ansvaret för kulturmiljön delas av alla. Såväl enskilda som myndigheter ska visa hänsyn och aktsamhet mot kulturmiljön. Den som planerar eller utför ett arbete ska se till att skador på kulturmiljön undviks eller begränsas.

Bestämmelserna i denna lag syftar till att tillförsäkra nuvarande och kommande generationer tillgång till en mångfald av kulturmiljöer. Lag (2013:548)”.

Fornlämningarna har ett mycket starkt skydd i lagen. Enligt lagen är det förbjudet att utan tillstånd rubba, ta bort, gräva ut, täcka över eller på något annat sätt ändra eller skada en fast fornlämning. Tillstånd till att

undersöka och gräva ut en fornlämning eller vidta andra åtgärder lämnas av länsstyrelsen. Länsstyrelsen kan också besluta om att en arkeologisk utredning ska göras för att ta reda på om fasta fornlämningar berörs av en planerad exploatering. Om fornlämningar berörs och exploatören önskar fullfölja arbetsföretaget är det exploatören som får stå för kostnaderna för att undersöka och ta bort fornlämningarna. Förutom redan kända fornlämningar så omfattas även hittills okända fornlämningar och fynd av lagen.

En av runstenarna vid Jakobsbergs gård

Detta innebär i praktiken att så fort en fornlämning upptäcks – till exempel i samband med en exploatering – så har den automatiskt samma skydd som en redan känd fornlämning. Om nya fornlämningar upptäcks under pågående arbete, måste arbetet omedelbart avbrytas och länsstyrelsen kontaktas.

Som fornlämningar räknas inte bara förhistoriska lämningar utan även historiska spår efter mänsklig verksamhet, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som dessutom är övergivna. För att räknas som fornlämning ska också objektet antas vara tillkommet före år 1850 – eller i fråga om fartyglämning ha förlist före 1850.

Kulturmiljölagens andra kapitel handlar om fornminnen. Här finns också en definition av vad som ingår i begreppet:

Fornlämningar är följande lämningar efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergivna:

1. gravar, gravbyggnader och gravfält samt kyrkogårdar och andra begravningsplatser;
2. resta stenar samt stenar och bergytter med inskrifter, symboler, märken och bilder samt andra ristningar eller målningar;
3. kors och minnesvårdar;
4. samlingsplatser för rättskipning, kult, handel och andra allmänna ändamål;
5. lämningar av bostäder, boplatser och arbetsplatser samt kulturlager som uppkommit vid bruket av sådana bostäder eller platser, liksom lämningar efter arbetsliv och näringsfång;
6. ruiner av borgar, slott, kloster, kyrkobyggnader och försvarsanläggningar samt av andra byggnader och byggnadsverk;
7. färdvägar och broar, hamnanläggningar, vårdkasor, vägmärken, sjömärken och likartade anläggningar för samfärdsel samt gränsmärken och labyrinter; och
8. fartyglämningar.

Fornlämningar är också naturbildningar som ålderdomliga bruk, sägner eller märkliga historiska minnen är knutna till liksom lämningar efter äldre folklig kult. Lag (2013:548).

Kulturmiljölagen innehåller även bestämmelser om skydd för byggnader. Dessa återfinns i det tredje kapitlet och börjar med en lagtext om byggnadsminnen.

”En byggnad som har ett synnerligen högt kulturhistoriskt värde eller som ingår i ett bebyggelseområde med ett synnerligen högt kulturhistoriskt värde får förklaras för byggnadsminne av länsstyrelsen.

Bestämmelserna om byggnadsminnen enligt detta kapitel får också tillämpas på parker, trädgårdar eller andra anläggningar”.

Byggnaden, anläggningen eller miljön förses då med skyddsbestämmelser som talar om hur den ska vårdas och underhållas för att det kulturhistoriska värdet inte ska förvanskas samt i vilka avseenden ändringar inte får ske. Skyddsbestämmelserna för en byggnad kan avse både exteriören och hela eller delar av interiören, liksom fast inredning. Skyddsbestämmelserna får dock inte göras mer omfattande än vad som är "oundgängligen nödvändigt för att bibehålla byggnadsminnets kulturhistoriska värde". Bestämmelserna ska också, så långt det är möjligt, utformas i samråd med ägaren.

Som framgår av texten kan även parker, trädgårdar och andra anläggningar som har ett kulturhistoriskt värde och är att anse som "synnerligen högt kulturhistoriskt värde" förklaras som byggnadsminnen. Om skyddsbestämmelserna medför att fastighetsägaren är förhindrad att utnyttja byggnaden i planerad utsträckning, kan det finnas möjlighet att få ersättning av staten.

Det är länsstyrelsen som beslutar om byggnadsminnesförklaring och som också lämnar tillstånd till eventuella förändringar av byggnadsminnen. Byggnader som ägs av staten kan skyddas på ett liknande sätt. Vem som helst har rätt att väcka en fråga om byggnadsminnesförklaring.

I Järfälla finns två byggnadsminnen. Dels Säby gård, där byggnadsminnet omfattar huvudbyggnad, flyglar, stall, magasin och allé, dels Görväln, där huvudbyggnaden är byggnadsminnesförklarad.

Kyrkobyggnader och kyrkotomter som är uppförda/tillkomna före 1940 och som tillhör Svenska kyrkan har ett automatiskt skydd när det gäller de kulturhistoriska värdena, enligt KML kap 4. Sedan 1996 är länsstyrelsen ansvarig myndighet.

För nyare kyrkor finns en särskild förteckning över de kyrkor som Riksantikvarieämbetet har beslutat ska stå under särskild prövning, det vill säga där kontakter med antikvariska myndigheter krävs inför planerade förändringar. I Järfälla omfattas S:t Lukas kyrka i Kallhäll, uppförd 1976 efter ritningar av arkitekt Jerk Alton samt Görvälns griftegård, av arkitekt Pär Friberg av dessa bestämmelser. Griftegården togs i bruk 1973 medan Pilgrimskapellet, också det ritat av Pär Friberg stod färdigt 1977.

Miljöbalken

Miljöbalken trädde i kraft den 1 januari 1999 och ersatte då en rad befintliga lagar, bland annat naturresurslagen. Dessutom finns ett antal lagar som är knutna till miljöbalken, exempelvis plan- och bygglagen. I balkens mål sägs att vi ska främja en hållbar utveckling, att vi och kommande generationer ska ha en god miljö, att naturen har ett eget skyddsvärde

Säby gård vid Järvaftet

och att vi har ett förvaltaransvar.

Enligt miljöbalken är det möjligt att inrätta natur- eller kulturresevat. Reservaten kan inrättas av länsstyrelsen eller av kommunen. Det finns inga kulturresevat i Järfälla ännu. Däremot finns tre naturreservat; Västra Järvafältet, Molnsättra samt Görväln.

Inom naturreservaten finns också bevarade kulturlandskap, som skyddas genom naturreservatsföreskrifterna.

I Miljöbalkens 3 kap 6§ regleras riksintressena. Ett riksintresse för kulturmiljövården är ett begrepp som avser en kulturmiljö som bedömts vara så värdefull att den är av intresse för hela landet. Totalt finns ca 1 700 områden i Sverige som är av riksintresse för kulturmiljövård. I Järfälla finns ett enda, nämligen Görväln.

Plan- och bygglagen

Plan- och bygglagen (PBL) är den lag som reglerar planläggningen av mark, vatten och byggande. En viktig paragraf för den kommunala kulturmiljövården är plan- och bygglagens 2 kap 6 §:

Hänsyn ska tas till kulturvården vid planläggning och lovavändning, bl a vad gäller stads- och landskapsbildning samt till natur- och kulturvården på platsen.

Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse regleras särskilt i plan- och bygglagens åttonde kapitel.

Kap 8 13 § handlar om det så kallade förvanskningförbudet:

En byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas.

Förbudet gäller även anläggningar som är bygglovspliktiga, tomter som omfattas av skyddsbestämmelser i en detaljplan eller i områdesbestämmelser, allmänna platser och bebyggelseområden.

Kap 8 13§ handlar om underhåll:

Ett byggnadsverk ska hållas i vårdat skick och underhållas så att dess utformning och de tekniska egenskaper som avses i 4 § i huvudsak bevaras. Underhållet ska anpassas till omgivningens karaktär och byggnadsverkets värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt.

Om byggnadsverket är särskilt värdefullt från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt, ska det underhållas så att de särskilda värdena bevaras.

I 8 kap 17§ finns det så kallade varsamhetskravet inskrivet:

Ändring av en byggnad och flyttning av en byggnad ska utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar till vara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden.

Det finns dock vissa åtgärder som är undantagna från bygglovsplikten. Omfärgning av fasaderna på en- och tvåbostadshus kan t ex göras inom detaljplanelagt område, såvida den nya färgsättningen inte förändrar byggnadens karaktär väsentligt.

De så kallade Attefallsåtgärderna, som gäller en- och tvåbostadshus och som trädde i kraft 2014, gäller inte i kulturhistoriskt värdefulla områden eller för kulturhistoriskt värdefulla byggnader. Om en byggnad eller miljö är byggnadsminnesförklarad eller finns utpekad i ett kommunalt kulturmiljöprogram eller i kommunens översiktsplan måste bygglov sökas. Det räcker alltså inte med att göra enbart en byggnadsmålan.

Översiktplan, detaljplan och områdesbestämmelser

Enligt PBL ska alla kommuner ha en översiktsplan. Översiktsplanen ska ange inriktningen för den fysiska miljöns långsiktiga utveckling. Dessutom ska översiktsplanen visa hur riksintressena ska tillgodoses. Översiktsplanen är inte rättsligt bindande, men den är vägledande för kommande beslut om hur mark- och vattenområden ska användas samt hur den byggda miljön ska användas, utvecklas och bevaras. Bestämmelserna om översiktsplaner finns i plan- och bygglagens femte kapitel. När det gäller kulturvärdena skärptes plan- och bygglagen redan 1995. Det ställs högre krav på kommunernas översiktsplaner, både vad gäller inventering och redovisning av kulturmiljövärdena och vid planläggning och tillståndsprövning.

I PBLs 4 och 5 kapitel återfinns bestämmelserna för detaljplaner och områdesbestämmelser. I korthet kan sägas att detaljplanen används för att pröva markens lämplighet för bebyggelse samt för reglering av bebyggelsemiljöns utformning. Områdesbestämmelser används i första hand för begränsade områden som saknar detaljplan för att se till att syftet med översiktsplanen uppnås eller för att skydda ett riksintresse. Bygglovsplikten kan också utökas eller minskas genom planläggning. För att skydda en kulturhistoriskt värdefull byggnad kan man till exempel utöka lovplikten.

För både detaljplaner och områdesbestämmelser gäller att skydd för byggnader eller miljöer som är av kulturhistoriskt värde kan skrivas in i planerna med olika kategoribeteckningar. De som används är Q eller q. Q betecknade tidigare ”kulturre-servat”, men har fått en ny innebörd; ”användning anpassad till bebyggelsens kulturvärden” (gäller endast befintliga byggnader). Användningen är fri så länge den inte inkräktar på bevarandet, däremot kan man om

man vill precisera användningen med hjälp av tilläggsbestämmelser.

En Q-beteckning innebär inte ett automatiskt rivningsförbud. En ansökan om rivningslov kan dock avslås med stöd av 9 kap 34 § i plan- och bygglagen.

Rivningslov ska ges för en åtgärd som avser en byggnad eller byggnadsdel som inte

1. omfattas av rivningsförbud i detaljplan eller områdesbestämmelser, eller
2. bör bevaras på grund av byggnadens eller bebyggelsens historiska, kulturhistoriska, miljömässiga eller konstnärliga värde.

Ett nekat rivningslov kan dock medföra att fastighetsägaren kan ställa krav på skadestånd.

Beteckningen q används för särskilt värdefull miljö och kan användas både för byggnader och för allmänna platser såsom gator och parker. Kompletterad med siffror (index) kan q också beteckna rivningsförbud och skyddsbestämmelser. Det är också möjligt att föreskriva att nybyggnader ska anpassas till den befintliga miljön.

Beteckningen ”k” i plansammanhang kan användas för varsamhetsbestämmelser som kan gälla vid renovering och underhåll av fastigheter. Man kan exempelvis föreskriva en viss färgsättning eller att underhållet ska ske med traditionella material.

När det gäller områdesbestämmelser finns det också möjlighet att utforma skyddsbestämmelser och rivningsförbud. Även värdefulla interiörer i en byggnad kan skyddas på detta sätt.

Ofta möter man i olika sammanhang begreppet ”k-märkt”, i betydelsen att kulturhistoriskt värdefulla byggnader är skyddade om de är ”k-märkta”. Men det är som sagt planbestämmelserna som är avgörande och någon automatisk ”k-märkning” av byggnader för att de äger ett kulturhistoriskt värde finns inte. Om skyddsbestämmelser saknas i gällande planer eller om bebyggelsen ligger i ett område

som inte är planlagt så finns inget skydd för de kulturhistoriska värdena, utöver de allmänna paragraferna i PBL, såvida byggnaden inte är byggnadsminnesförklarad av länsstyrelsen.

Miljökonsekvensbeskrivningar

Ett annat hjälpmedel vid fysisk planering är miljökonsekvensbeskrivningar, MKB. En miljökonsekvensbeskrivning kan vara omfattande och kulturmiljön är bara ett delområde som ingår. Miljökonsekvensbeskrivningar är ett bra sätt att undersöka hur kulturmiljöer kan komma att påverkas av föreslagna exploateringar.

Ett problem är att man ofta tror att en miljö inte påverkas, om den inte själv förändras. Men man måste komma ihåg att miljön alltid står i samklang med sin omgivning. Även om den kulturhistoriska miljön i sig behålls intakt, så kan förändringar i dess närhet påverka upplevelsen negativt.

Miljöbeskrivningar

Nedan följer en beskrivning av samtliga 58 miljöer och objekt som fanns med i ”Järfälla kulturhistoriska miljöer” 1991, samt fem nya miljöer. Numreringen härrör sig från denna. Miljöerna återinventerades år 2000 i samband med arbetet för kulturmiljöplanen, varvid fem nya miljöer tillkom. Dessa miljöer lades till i samband med arbetet för 2001 års översiktsplan. Några miljöer och objekt har också tagits bort, men numrering, beskrivningar och foton kvarstår i kulturmiljöplanen. Däremot har en kommentar om varför miljön eller objektet inte längre kvarstår tagits bort. Den senaste uppdateringen gjordes 2014 i samband med arbetet för kommunens nu gällande detaljplan.

Alla miljöer har besökts och fotograferats 2016 i samband med digitaliseringen. Uppgifter om planstatus gäller maj 2016.

Avgränsningskartor

Till varje kulturmiljöbeskrivning följer en karta som visar hur miljön avgränsats. De avgränsningar som gjorts utifrån de kulturhistoriska värdena följer inte alltid fastighetsgränserna.

Underlagskartorna är hämtade från Järfälla kommuns ortofoto från 2015.

Följande teckenförklaring visar vad de olika färgerna beskriver.

Teckenförklaring	
	Fastigheter
	Bostad
	Ekonomibyggnad
	Verksamhet
	Transformator
	Samhällsfunktion
	Samfund
	Komplementbyggnad
	Industri
	Övrig byggnad
	Gatunamn

¹ För den som vill fördjupa sig rekommenderas Axel Unnerbäcks bok ”Kulturhistorisk värdering av bebyggelse”, se Käll- och litteraturförteckning s 99.